

Reduserte muligheter i nærmiljøet?

Tellef Raustøl, diakonikonsulent i Hamar bispedømmeråd, har deltatt i arbeidsgruppen som har stått ansvarlig for planlegging og gjennomføring av prosjektet «Eldreomsorgen i Ringsaker kommune mot år 2000.» Prosjektet ble gjennomført skoleåret 1983/84. Forfatteren har også vært med på å skrive utredningen om «De eldre i kirken – en ressurs.» Materialet ble overlevert Kirkerådet august 1984.

Denne artikkelen er basert på erfaringer fra prosjektet i Ringsaker kommune.

Av diakonikonsulent Tellef Raustøl

«Nærmiljøet» er et sosialpolitisk slagord som har fått økende popularitet. Troen på nærmiljøets evne til nyskaping synes ikke å ha forandret seg i særlig grad.

Det er alment akseptert at nærmiljøet har betydning for menneskers trivsel, trygghet og utfoldelse. Den støtte et godt nærmiljø kan yte og det aktivitetstilbud det kan gi ulike aldersgrupper, vil bidra til å forebygge problemer. En venter seg nå mer av lokalt initiativ enn tidligere. Det hevdes at både menn og kvinner må få felles ansvar og større sjansje til å bygge opp levende lokalsamfunn med sosiale kontakter, omtanke, hjelp og omsorg.

Intensjonene er å bygge ut og forsterke det sosiale nettverk i lokalsamfunnet – å skape liv i nærmiljø og lokalsamfunn ved å rive mennesker ut av en passiv tilværelse. Samtidig som vi ser visjonene om et nærmiljø i funksjon blir vi også klar over mytene som er skapt. Det blir hevdet at i nærmiljøet er det ubrukte ressurser som bare venter på å bli forløst. Der kan vi sette i gang enkle og billige tiltak med store og mange og sterke effekter. Samtidig blir det hevdet at nærmiljøet tar vare på de svake, verger de forsvarsløse. Nærmiljøet er lønnsomt.

Men er det slik?

Realitetene er noe annerledes enn de myter og fordommer vi har skapt. Kan vi i det hele tatt forvente

et større frivillig engasjement i nærmiljøet. Er det slik som man i blant fristes til å tro, om man lytter til debatten, at det er blitt slutt på gjensidig hjelp innen naboskap og i familien. Hvis vi ser nærmere på disse forholdene, viser det seg at det er stor avstand mellom den faktiske situasjon innen eldreomsorgen og de myter og fordommer som synes å bli lagt til grunn for en heller ideologisk debatt om dette spørsmålet.

Spørsmålet er om ikke de uformelle tjenestene er så omfattende at en ikke kan regne med at familien og andre kan orke flere oppgaver. De yter idag allerede mer enn vi kan forestille oss.

Utgangspunktet

Sosialdepartementet tok våren 1983 initiativ til en forsøksvirksomhet om bruk av frivillige i nærmiljøet. Prosjektet «Eldreomsorgen i Ringsaker kommune mot år 2000» ble plukket ut av Sosialdepartementet til å delta i forsøksvirksomheten.

«Eldreomsorgen i Ringsaker mot år 2000»

Initiativet til prosjektet i Ringsaker kom fra Brumunddal menighetsråd. Det hele startet i oktober 1983 med et seminar. En rekke organer, organisasjoner og enkeltpersoner ble invitert, som f.eks. kommunens politiske ledelse, representanter fra helse- og sosialsektoren, Eldres råd, humanitære organisasjoner, aldersinstitusjoner, menighetsrådene og kirkelige ansatte. I alt 75 personer deltok.

Ved invitasjonen til seminaret ble det gitt følgende bakgrunnsopplysninger:

- Idag hevdes det fra ulikt hold at man på en helt annen måte enn tidligere må gi rom for frivillige innsats i helse- og sosialsektoren.
- Den frivillige hjelpen utgjør over halvparten av den omsorgen som gis til eldre.
- Kommunen har ansvar for planlegging og koordinering av ulike tiltak. I følge lov om sosial omsorg kan den delegere arbeidsoppgaver, men ikke ansvar. Dette ansvaret går bl.a. på kvalitetene av tjenestene som ytes.
- Antall eldre i Ringsaker kommune vil øke sterkt. I år er 13,3 % av innbyggerne over 67 år. I 1990 vil dette tallet ha økt til 15,7 %, altså en økning på 2,4 %. Hvilke konsekvenser har dette for kommunens arbeid, og ikke minst, hva betyr dette for de frivillige organisasjonene og for kirkens arbeid med og blant eldre?

- For at vi skal klare å møte disse utfordringene i årene som kommer, mener Brumunddal menighetsråd at det er nødvendig å bli klar over hvordan arbeidsoppgavene kan og bør fordeles.

Seminalet munnet ut i et forslag til nærmere samarbeid mellom kommunen, kirken og de humanitære organisasjoner. Blant de oppgaver en ville prøve å få løst i samarbeid var distribusjon av ferdiglaget middagsmat til eldre og funksjonshemmede, besøkstjeneste for de samme grupper og telefonkontakt. På seminaret ble det nedsatt en samarbeidsgruppe som fikk ansvar for å utrede nærmere hvordan et samarbeid om disse oppgavene kan bli satt ut i livet.

Forslaget til samarbeidsordning mellom de forannevnte instanser hadde som utgangspunkt at kommunens helse- og sosialtjeneste, kirken og de humanitære organisasjoner er selvstendige organer/organisasjoner med hver sitt særpreg. Det er imidlertid et visst **interessefelleskap** mellom disse instansene med tanke på å få løst konkrete arbeidsoppgaver blant de eldre i kommunen. I forslaget regner en med at det er nødvendig å engasjere/ansette en person på deltid til å være ansvarlig for utviklingen av samarbeidsprosjektet i nær forståelse med et samarbeidsutvalg. Et slikt utvalg bør ifølge forslaget bestå av en representant oppnevnt av menighetsrådene, en representant oppnevnt av de humanitære organisasjonene og en representant oppnevnt av helse- og sosialstyret i kommunen.

I praksis ble det da tenkt slik at lederen skulle fordele arbeidsoppgavene og se til at lokale lag av humanitære organisasjoner, diakonater og diakonutvalg utførte oppgaver som besøkstjeneste, telefonandakt og middagsutkjøring. I tillegg til dette ville lederen få endel administrative oppgaver samtidig som han/hun måtte stå i kontakt med kommunens helse- og sosial-

tjeneste og være orientert om situasjonen hos frivillige organer og organisasjoner.

Reaksjoner på samarbeidsprosjektet

De kirkelige og humanitære råd, utvalg og foreninger som fikk forslaget til høring, gav uttrykk for mange verdifulle synspunkter.

De fleste uttrykker tilbakeholdenhet overfor forslaget til samarbeidsoppgaver eller avviser helt mulighetene for å bli engasjert i flere oppgaver enn det de allerede har. Følgende svar kan stå som et eksempel på holdningene til å bli ytterligere engasjert i frivillig virksomhet:

«Vårt svar til de aktuelle spørsmål som blir stilt er at vi selvsagt er interessert i alt velferdsarbeid blant de eldre, men vi kan ikke på det nåværende tidspunkt love å gå inn på forpliktelser og samarbeidsprosjekter som vi er redd vil pålegge oss oppgaver som vi ikke makter. Vi er tross alt en liten gruppe og føler at grensen er nådd for hva vi makter.»

Vi må passe oss for å tro at det er uvilje mot å være engasjert i frivillig arbeid for og blant eldre. Alle organer og organisasjoner som vi har hatt kontakt med driver sitt eget eldrearbeid. Bakgrunnen for motstanden mot prosjektet var at de ikke hadde muligheter til å påta seg flere oppgaver enn det de allerede hadde ansvar for. Det var en klar uvilje mot å **utvide** sitt frivillige engasjement. Det virker som om vi nå har nådd en grense for hva vi kan forvente av frivillig innsats.

Ringsaker kommune er både hva gjelder innbyggerantall og geografi en stor kommune. Innbyggerantallet på ca. 30.000 er fordelt på de store sentra – Moelv og Brumunddal – samt en rekke små grendesamfunn.

På bakgrunn av forslaget til organisering av samarbeidsprosjektet kom det til uttrykk en viss frykt for at sentrale hensyn vil bli prioritert på bekostning av lokalforeningens behov for å vise omsorg for eldre i eget nærmiljø. Følgende svar er et

talende eksempel på de holdninger som kom til uttrykk i denne sammenheng:

«Dersom det skal opprettes koordineringsgruppe(r) arbeidsutvalg for prosjektet «Eldreomsorg i Ringsaker bør dette skje i de lokale grendemiljøene, f.eks. menighetsvis og ikke sentralt for Ringsaker kommune. Dette fordi Ringsaker kommune er for stor og uoversiktlig.»

Gjennom prosjektbeskrivelsen har vi nok ikke maktet å få fram godt nok forholdet mellom sentralt ansvar og lokale forpliktelser. Intensjonene med et samarbeidsutvalg pluss en leder for prosjektet var ikke å hemme lokalforeningene. Snarere tvert imot. Det sentrale ledd skulle vitalisere lokalforeningene. Gi dem konkrete arbeidsoppgaver slik at de virkelig skulle få anledning til å hjelpe eldre i sitt eget lokalmiljø. Det er nok en rekke årsaker til at intensjonene med prosjektet er blitt oppfattet på denne måten. Folks holdninger til kommunalt ansvar i forhold til frivillig engasjement og utrygghet på foreningens eget eksistensgrunnlag er antageligvis momenter som har spilt inn i denne sammenheng.

Avrunding av prosjektet

Ut fra de innkomne reaksjoner i april 1984 fant en liten grunn til å utvikle prosjektet videre. Selv om prosjektet skulle formelt avsluttes allerede etter et års tid – har prosjektet skapt verdifulle ringvirkninger. En har grunn til å tro at samarbeidspartnere gjennom dette arbeidet er i enda større grad enn tidligere blitt klar over hvordan de kan samarbeide. Dette er da allerede bekreftet fra kommunens side. Helse- og sosialstyret gjorde i forbindelse med sin vurdering av saken slikt vedtak:

«Helse- og sosialstyret finner ikke på det nåværende tidspunkt grunnlag for noen nærmere oppfølging av det utrednings-/forsøksarbeid som er påbegynt av Brumunddal menighetsråd og fulgt opp i samarbeid med Ringsaker kommune.

Forts. s. 13

Overganger

Forts. fra s. 11

å få diakoniens sak opp på Kirkens dagsordning gjennom de årlige prioriterte rammeprogrammer som kirkemøtet skal utarbeide for Kirkerådets arbeid.

Saker

Foruten Storting, Regjering og Departement kan Kirkerådet, bispedømmerådene, bispedømmemøtene, medlemmer av kirkemøtet og bispemøtet anmelde saker til behandling i kirkemøtet. Ut fra dette vil arbeidet på bispedømmeplan bli stadig viktigere, og det vil også være av stor betydning hvem man får valgt inn av medlemmer av kirkemøtet.

Saker som ønskes behandlet, må anmeldes til kirkerådet senest 10 uker før møtet, og det må foreligge skriftlig redegjørelse for sakene til samme tid. (Saker til kirkemøtet 1985 vil måtte være forelagt Kirkerådet i midten av august, fordi neste kirkemøte er fastlagt til første hele uke i november, uke 42).

Komitéene

– Kirkemøtets medlemmer fordeles på faste komitéer for de hovedområder som følger av møtets mandat, og det kan oppnevnes andre komitéer som møtet finner nødvendig, heter det i kirkemøtets vedtak. Et av hovedområdene som følger av møtets mandat er program og tiltak for Kirkens diakoni, og det skulle derfor være grunn til å tro at det vil bli opprettet en fast komité for diakoni.

Tilsvarende komitéer skulle man også anta ville bli opprettet for bl.a. Kirkens dåpsundervisning og tjenesteordninger for kirkelig ansatte. De faste komitéene velges på det første kirkemøtet i valgperioden og for denne periode. Det kan også oppnevnes andre komitéer etter behov for så lang tid som kirkemøtet bestemmer. Komitéene kan også nedsette arbeidsgrupper innen sin

midte for å forberede saker for komitéen, og kan innkalle sakkyndige personer til sine møter.

Kirkerådets fagutvalg

De nåværende fagutvalgene så som Diakoniråd for Den norske Kirke, fortsetter sin virksomhet inn til videre. Når ny utvalgsstruktur er vedtatt, vil disse få en ny form. – Fagutvalgene må i prinsippet høre inn under kirkemøtet og ha en nær tilknytning/kontakt til kirkemøtekomitéene. Kirkemøtet vil senere ta endelig stilling til en eventuell bemyndigelse til Kirkerådet vedrørende oppnevning, heter det i kirkemøtets vedtak.

Kirkerådet kan også oppnevne arbeidsgrupper i tillegg til fagkomitéene «til å løse særskilte oppgaver, arrangere møter og konferanser og forøvrig velge arbeidsformer som ansees tjenlige for å virkeliggjøre de oppgaver som fremgår av lovverket og kirkemøtets beslutninger.»

Det er en gledelig utvikling å spore i at diakonien er med som en selvstendig og viktig del når Kirken sentralt skal vurdere sitt oppdrag. At det også ligger en reell vilje bak til å følge opp dette, fremgikk på kirkemøtet av at det også vedtok en resolusjon til støtte for opprettelse av lovfestede soknediakonstillinger. For oss som arbeider med å fremme diakonien i vår kirke, vil den nye sentralkirkelige struktur åpne nye muligheter for et seriøst arbeid med program og tiltak for Kirkens diakoni som det heter, og også for tjenesteordninger for diakoner i kirkelige stillinger.

Forts. fra s. 7

Helse- og sosialstyret vil likevel tilrå at evt. samarbeid mellom frivillige organisasjoner og helse- og sosialtjenesten i Ringsaker i framtida skjer på grunnlag av skriftlige samarbeidsavtaler som vedtas av helse- og sosialstyret.

Helse- og sosialstyret vil tilstå at

administrasjonen arbeider videre med å etablere slike samarbeidsformer for distribusjon av ferdiglaget middagsmat og telefonandaktordningen.»

Vurdering

Gjennom dette prosjektet prøvde vi å få etablert en ny vri på arbeidsfordeling på eldresektoren mellom kommunen og de frivillige. Kirken og de frivillige organisasjoners arbeid på eldresektoren skulle stimuleres og utvikles i et samarbeid med kommunen.

Vi henvendte oss til en del av de frivillige – til de som allerede var organisert i en type virksomhet. Prosjektet har derfor sine klare begrensninger. Vi har ikke fått anledning til å vurdere om og på hvilken måte andre frivillige medarbeidere kunne tenke seg å gå inn i slike omsorgsoppgaver.

Det er nok en rekke årsaker til at vi ikke lykkes med å få gjennomslag for vår intensjon med dette prosjektet. Vi kan på den ene siden vise til en rekke utviklingstrekk som ikke gir familie, slekt og nærmiljø muligheter til å ta seg av eldre i større grad enn det de allerede faktisk gjør. Endret familiemønster, befolkningsutviklingen, mobilitet og økende yrkesaktivitet blant kvinner er noen av de mest markante trekk i bildet. Marianne Gullestad har nok helt rett når hun hevder («Plan og arbeid» nr. 4/84 i en artikkel om «Hvem er de nærmeste?») at det enkelte menneske både barn og voksne, kvinner og menn, deltar på stadig flere livsområder og at disse livsområdene ofte er adskilte. Boligmiljø er adskilt fra arbeidsliv, politikk, slektenskap, fritidssysler og kulturliv.

Hva som dessuten er mindre anerkjent, hevder hun, er den praktiske konsekvens som uvegerlig må følge av disse trekkene ved samfunnsutviklingen. Konsekvensene

Forts. s. 16